

Bedrijfsbeëindigingen in het kleinbedrijf

Kenmerken, achtergronden en macro-
economisch verlies

drs. K. Bangma
drs. A. Bruins

Zoetermeer, mei 2010

Dit onderzoek is mede gefinancierd door het programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap (www.ondernemerschap.nl)

Voor alle informatie over MKB en Ondernemerschap: www.ondernemerschap.nl

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij EIM bv. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van EIM bv. EIM bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with EIM bv. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of EIM bv. EIM bv does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Achtergrond van het onderzoek	5
1.2	Doel van het onderzoek	6
1.3	Aanpak van het onderzoek	7
2	Kenmerken van beëindigde bedrijven	11
2.1	Eigendom	11
2.2	Bedrijfsactiviteiten	11
2.3	Leeftijd van het bedrijf	12
2.4	Werkgelegenheid	12
2.5	Omzet	14
2.6	Winstgevendheid	15
2.7	Vermogen	16
3	Achtergronden van de bedrijfsbeëindiging	19
3.1	Redenen voor bedrijfsbeëindiging	19
3.2	Overdragen of verkopen overwogen	21
3.3	Overdragen of verkopen niet in overweging genomen	23
4	De ondernemer na de bedrijfsbeëindiging	25
4.1	Nog ondernemer	25
4.2	Eigen inkomsten	25
4.3	Bijdrage van anderen in het levensonderhoud	26
5	Economisch verlies door bedrijfsbeëindiging	27
5.1	Overzicht economisch verlies	27
5.2	Economisch verlies naar grootteklasse	29
5.3	Economisch verlies naar sector	29
5.4	Economisch verlies bij bedrijven die overdracht of verkoop hebben overwogen	29
6	Conclusies	31

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Bedrijvendynamiek is belangrijk voor de Nederlandse economie. Ten eerste hebben nieuwe bedrijven een positieve invloed op de werkgelegenheidsgroei. Een groot deel van de nieuwe banen ontstaat als gevolg van oprichting van nieuwe bedrijven. De banencreatie van bestaande bedrijven komt voor een aanmerkelijk deel voor rekening van jonge bedrijven. Nieuwe ondernemers hebben nieuwe inzichten en prikkelen bestaande bedrijven alert te blijven op straffe van marktverlies of zelfs het moeten beëindigen van de activiteiten. Bedrijfsbeëindigingen zijn niet op voorhand slecht voor een economie. Opheffingen zijn doorgaans minder productief dan nieuwe bedrijven. Opheffingen scheppen daarom weer ruimte voor anderen om productiever te zijn¹.

Vanwege de direct positieve effecten richt de aandacht in het onderzoek naar de bedrijvendynamiek zich in de eerste plaats op de toetreding van nieuwe bedrijven. Ook (snel) groeiende (jonge) bedrijven krijgen veel aandacht. Veel minder aandacht wordt besteed aan het andere einde van het spectrum. Aan dat andere einde van het spectrum vinden we de bedrijfsovernames en de bedrijfsoverdrachten en ook de bedrijfsbeëindigingen. Mogen bedrijfsovernames en bedrijfsoverdrachten nog rekenen op een zekere - en toenemende - aandacht, weinig aandacht wordt besteed aan bedrijfsbeëindigingen, tenzij het gaat om faillissementen.

Een van de redenen voor de toenemende belangstelling voor bedrijfsbeëindigingen is de golf babyboom ondernemers die langzamerhand het economisch proces gaan verlaten. Vermoed wordt dat een aantal van deze ondernemers niet in staat zal blijken het bedrijf over te dragen. Grotere bedrijven zullen over het algemeen voldoende middelen en organiserend vermogen hebben om bedrijfsoverdracht succesvol te laten verlopen. Maar bij de kleine bedrijven zijn deze voorwaarden lang niet altijd aanwezig en blijft het onduidelijk wat er nu precies gebeurt. Nederland krijgt ook steeds meer zzp'ers. Deze eenmansbedrijven worden regelmatig beëindigd, waarbij de indruk zich heeft gevestigd dat dit zonder al te veel economische gevolgen blijft.

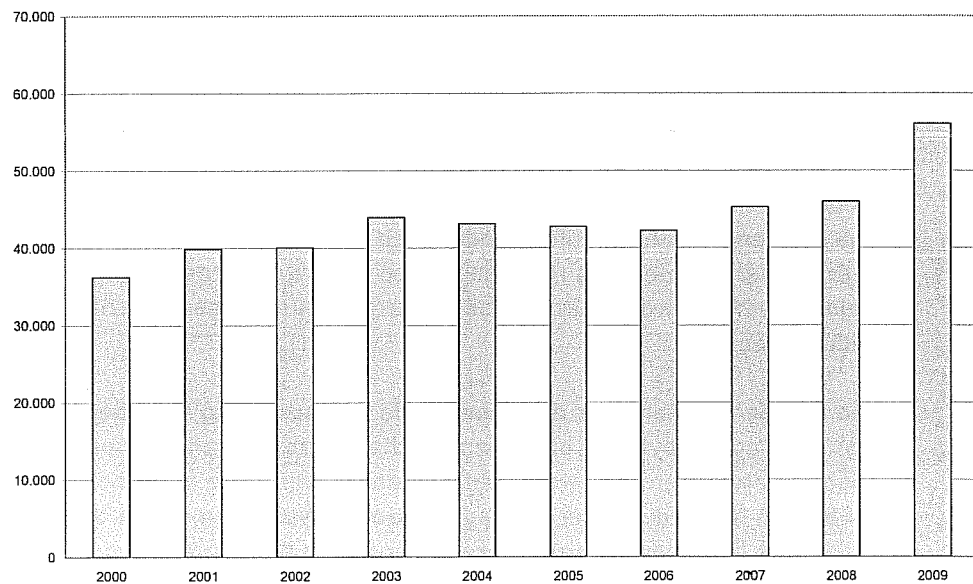
Een andere reden om meer naar bedrijfsbeëindigingen te kijken is het in de loop der jaren gestegen aantal opheffingen (zie figuur 1). Hiermee is de nadelige werkgelegenheidsimpact op de economie groter geworden. Mogelijk is hierdoor ook het kapitaalverlies en omzetverlies in de loop der jaren toegenomen. De sterke stijging van het aantal opheffingen hangt nauw samen met de groei van het aantal starters. Bekend is dat circa de helft van het aantal starters er binnen vijf jaar weer mee stopt². De sterke stijging van het aantal opheffingen in 2009 hangt niet alleen samen met de sterke stijging van het aantal starters in voorgaande jaren, maar wordt ook sterk beïnvloed door de economische crisis.

¹ Zie: Wim Verhoeven, Petra Gibcus, Pauline de Jong-'t Hart, Bedrijvendynamiek in Nederland: goed of slecht?, EIM, december 2005.

² Zie: K.L. Bangma en D. Snel, Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid; Periode 1987-2008, EIM, maart 2009, p. 29.

In 2009 zijn er ruim 56 duizend opgeheven bedrijven in het kleinbedrijf (bedrijven met tot 10 werkzame personen) in de marktsector¹. Het betreft hier alleen bedrijven die ooit substantieel economisch actief zijn geweest. Bedrijven worden (substantieel) economisch actief beschouwd, als er tenminste 15 uur arbeid per week verricht wordt. Ongeveer 5.500 duizend opgeheven bedrijven hadden 10 of meer werkzame personen. Het door de Kamers van Koophandel genoemde aantal opheffingen was in 2009 circa 80 duizend. Dit is een cijfer inclusief bedrijven die nooit substantieel economisch actief zijn geweest. Van de 80 duizend bedrijven zijn bijna 19 duizend bedrijven nooit substantieel economisch actief geweest.

figuur 1 Aantal opheffingen van actieve bedrijven in het kleinbedrijf in de marktsector in 2000-2009

Bron: EIM, Database bedrijvendynamiek, 2010.

Tot op dit moment zijn de indrukken omtrent de gevolgen van bedrijfsbeëindigingen nauwelijks onderbouwd met onderzoekgegevens. Ook onderzoek naar de achtergronden van bedrijfsbeëindiging is zeer schaars en beperkt qua reikwijdte. Daarom heeft EIM in het Programma MKB en Ondernemerschap ruimte geschapen voor een grootschalig onderzoek. Voor het onderzoek is aanvullende financiering verkregen van het Ministerie van Economische Zaken.

1.2 Doel van het onderzoek

Met dit onderzoek willen we in beeld brengen hoe groot het economisch verlies is dat optreedt als gevolg van het beëindigen van bedrijven aan de onderkant van

¹ Marktsector: industrie, bouw, handel, horeca, financiële dienstverlening, zakelijke dienstverlening, overige dienstverlening. Niet tot de marktsector worden gerekend: landbouw, nutsector, zorgsector, onroerend goed, onderwijs en openbaar bestuur.

de markt, met speciale aandacht voor het beëindigen van bedrijven door baby-boom ondernemers.

De hoofdvraag voor het onderzoek was: hoe ziet het cijfermatige beeld van beëindigde bedrijven er uit? Als uitwerking is een viertal deelvragen geformuleerd, te weten:

- Welk kapitaalverlies vindt plaats?
- Welke omzet gaat verloren?
- In welke mate waren de beëindigde bedrijven winstgevend?
- Welke werkgelegenheid is er gemoeid met het beëindigen van bedrijven?

De focus is gericht op het kleinbedrijf, dat wil zeggen bedrijven met, kort voor het beëindigen van het bedrijf, tot 10 werkzame personen. Tevens rekenen we alleen bedrijven mee die tot de marktsector behoren. Tot de marktsector behoren de volgende sectoren:

- industrie;
- bouw;
- handel;
- horeca;
- transport en communicatie;
- financiële dienstverlening;
- zakelijke dienstverlening;
- overige dienstverlening.

De volgende sectoren nemen we niet mee: landbouw, nutssector, zorgsector, onroerend goed, onderwijs en openbaar bestuur.

Naast het cijfermatige beeld van bedrijfsbeëindigingen in het kleinbedrijf, willen we inzicht geven in kenmerken van beëindigde bedrijven en in achtergronden van het beëindigen van bedrijven. Daarnaast besteden we enige aandacht aan de ondernemer na het beëindigen van het bedrijf.

Omdat het cijfermatige beeld meer diepgang krijgt met de kennis van de kenmerken en de achtergronden van bedrijfsbeëindigingen, presenteren we de informatie over kenmerken en achtergronden van bedrijfsbeëindiging eerst en pas daarna de cijfers over het economisch verlies als gevolg van bedrijfsbeëindiging.

1.3 Aanpak van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd langs twee invalshoeken: een enquête en een macro-economisch onderzoek.

Enquête

De enquête is gehouden onder ondernemers die in 2009 een bedrijf hebben beëindigd. Deze ondernemers is in een telefonisch enquête gevraagd inzicht te geven in de omvang van het bedrijf voordat het werd beëindigd. Indicatoren zijn: werkgelegenheid, omzet, winstgevendheid en vermogen. Daarnaast is in beeld gebracht of de ondernemer zelf ook als ondernemer is gestopt of nog als ondernemer in een of meer andere bedrijven actief is gebleven. In de enquête is ook ingegaan op de redenen waarom het bedrijf is beëindigd en of de ondernemer heeft overwogen het bedrijf over te dragen of te verkopen in plaats van te beëindigen.

Voor het achterhalen van beëindigde bedrijven en de ondernemers daarvan is gebruik gemaakt van informatie over uitschrijvingen uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel in 2009. In dat jaar waren er circa 80.000 uitschrijvingen. Startpunt vormde een omvangrijke aselechte steekproef van 8.000 bedrijven uit de uitschrijvingen uit het Handelsregister met als reden voor uitschrijving 'opheffing algemeen' of 'faillissement'. Bedrijven die nooit daadwerkelijk bedrijfsactiviteiten hebben uitgeoefend, zijn niet in het onderzoek meegenomen¹. Circa een kwart van de uitgeschreven bedrijven is nooit substantieel economisch actief geweest. In het onderzoek is alleen informatie vergaard over bedrijven waarbij de enquête bij de ondernemer zelf kon worden afgenomen. Veel ondernemers konden niet meer worden bereikt. In een aantal gevallen was er geen telefoonnummer bij de KvK bekend, of was de telefoon al afgesloten in verband met de beëindiging van het bedrijf.

Uiteindelijk is het gelukt om informatie te verkrijgen van 492 ondernemers in het kleinbedrijf die een bedrijf hebben beëindigd. In alle gevallen gaat het om ondernemers met een (oorspronkelijk) actief beëindigd bedrijf. Het aantal van 492 is voldoende groot om als representatief te beschouwen voor de groep beëindigde (oorspronkelijk) economisch actieve bedrijven.

Op het moment van het onderzoek begin 2010 was een op de vier respondenten ouder dan 55 jaar. Met andere woorden, in een op de vier gevallen waar sprake is van het beëindigen van een bedrijf, gaat het om een bedrijf van een baby-boom ondernemer. Een meer gedetailleerde leeftijdsverdeling van de ondernemers is opgenomen in tabel 1.

¹ Beleggingsinstellingen en (financiële en niet-financiële) holdings waren op voorhand uitgesloten.

tabel 1 Leeftijd van de ondernemer op het moment van het onderzoek (in %)

<i>leeftijdscategorie</i>	<i>aandeel</i>
t/m 25 jaar	5
26 t/m 30 jaar	10
31 t/m 35 jaar	11
36 t/m 40 jaar	18
41 t/m 45 jaar	14
46 t/m 50 jaar	12
51 t/m 55 jaar	7
<i>tot en met 55 jaar</i>	<i>76</i>
56 t/m 60 jaar	7
61 t/m 65 jaar	10
66 jaar of ouder	6
<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>24</i>
totaal	100

Bron: enquête EIM 2010. Op het moment van de beëindiging van het bedrijf was een deel van de respondenten een jaar jonger dan op het moment van het onderzoek.

Macro-economisch onderzoek

Om zicht te krijgen op het economische verlies als gevolg van het beëindigen van bedrijven is als tweede deel van het onderzoek een macro-economisch onderzoek uitgevoerd, waarmee een beeld wordt geven van de directe effecten (het verlies) van het beëindigen van bedrijven.

Het EIM beschikt in het kader van het deelprogramma 'Datasets' binnen het programma 'MKB en Ondernemerschap' over cijfers over een reeks van jaren met betrekking tot in- en uitstroom van ondernemingen (de bedrijvendynamiek), uitgesplitst naar sectoren. Deze cijfers zijn (mede) gebaseerd op gegevens van de Kamer van Koophandel en hebben daardoor dezelfde achterliggende basisbron. Bovendien gaat het in beide gevallen om (oorspronkelijk) actieve beëindigde bedrijven. Hierdoor kunnen de enquête-uitkomsten direct gekoppeld worden aan de macrogegevens over bedrijvendynamiek, zodat een goede schatting gemaakt kan worden van het totale verlies aan werkgelegenheid, omzet, winstgevende bedrijven en bedrijfskapitaal als gevolg van het beëindigen van bedrijven.

2 Kenmerken van beëindigde bedrijven

2.1 Eigendom

In de meeste gevallen (83%) was de ondernemer die het bedrijf heeft beëindigd, ook de enige ondernemer in het bedrijf. Bij bedrijven van oudere ondernemers (ouder dan 55 jaar) was er vaker sprake van dat er meer ondernemers in het bedrijf waren dan bij bedrijven van jongere ondernemers (resp. 24% en 15%). Bedrijven van jongere ondernemers (tot en met 55 jaar) zijn dan ook vaker eenmanszaken, terwijl bedrijven van oudere ondernemers vaker een besloten vennootschap zijn (zie tabel 2) De vennootschap onder firma – bij uitstek een rechtsvorm waarbij sprake is van meer dan één ondernemer - komt bij beide groepen ondernemers even vaak voor. Alles bij elkaar is driekwart van de bedrijven een eenmanszaak.

tabel 2 Rechtsvorm van de onderneming (in %)

<i>rechtsvorm</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>totaal</i>
eenmanszaak	79	72	78
vennootschap onder firma	13	15	13
besloten vennootschap	7	11	8
overige rechtsvormen	1	2	1
totaal	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

Een klein deel van de ondernemers (3%) heeft (vrijwel) gelijktijdig met het beëindigen van het bedrijf nog andere bedrijven beëindigd. In hoofdstuk 4 zullen we zien dat meer ondernemers momenteel nog als ondernemer actief zijn in een of meer andere bedrijven.

2.2 Bedrijfsactiviteiten

Als we kijken naar de meest voorkomende bedrijfsactiviteiten die door de beëindigde bedrijven werden uitgeoefend, dan zien we dat detailhandel meer voorkomt bij jongere ondernemers, evenals reclame en marktonderzoek. Groothandel komt meer voor bij oudere ondernemers, evenals managementadviesing. Bouwnijverheid laat een gering verschil zien ten gunste van oudere ondernemers wat betreft algemene burgerlijke en utiliteitsbouw (waaronder klussenbedrijven), maar wat betreft gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw (zoals bouwinstallatie en afwerkbedrijven) is er geen verschil tussen oudere en jongere ondernemers.

Hoewel we het hebben over beëindigde bedrijven, is het niet in alle gevallen zo dat daarmee ook de activiteiten die het bedrijf uitoefende, volledig zijn beëindigd. Van de meeste bedrijven (89%) zijn met de bedrijfsbeëindiging ook de activiteiten die het bedrijf uitoefende, helemaal gestopt. Van 7% van de bedrijven worden de activiteiten door een ander bedrijf (vrijwel) volledig voortgezet. Daar-

naast worden van 4% van de bedrijven de activiteiten die het bedrijf uitoefende, voor een deel door een ander bedrijf voortgezet.

2.3 Leeftijd van het bedrijf

Tweederde van de beëindigde bedrijven heeft maar maximaal 5 jaar bestaan en bijna de helft zelfs niet langer dan 2 jaar (zie tabel 3). Vanzelfsprekend worden bedrijven met een lange historie vooral aangetroffen bij de bedrijven van de oudere ondernemers. Van deze bedrijven heeft tweederde juist langer dan 5 jaar bestaan, waarvan meer dan een op de drie langer dan 20 jaar. Bedrijfsleeftijden van meer dan 50 jaar komen, incidenteel, voor. Dit kan erop wijzen dat er oudere ondernemers zijn die een bedrijf hebben beëindigd dat zij zelf misschien ooit hebben overgenomen of gekocht.

tabel 3 Aantal jaren dat het bedrijf heeft bestaan (in%)

<i>aantal jaren</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>totaal</i>
korter dan een jaar	22	6	18
1 of 2 jaar	33	11	27
3, 4 of 5 jaar	26	15	23
6 t/m 10 jaar	13	10	13
11 t/m 20 jaar	4	22	9
21 t/m 50 jaar	2	32	9
51 jaar of langer	0	4	1
totaal	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

De groep van een op de drie bedrijven van oudere ondernemers die in de vijf jaren voor de bedrijfsbeëindiging zijn opgericht, weerspiegelt de tendens dat steeds meer ouderen een bedrijf starten. Uit onderzoek naar oudere starters weten we dat oudere starters, vaker dan jongere starters, een bedrijf hebben in hun eentje en dat zij ook vaker als eenmansbedrijf willen blijven werken. Bedrijven van oudere starters scoren lager op de verschillende prestatie-indicatoren, zoals werkgelegenheid, investeringen en omzet¹.

2.4 Werkgelegenheid

In driekwart van de bedrijven werkte kort voor de bedrijfsbeëindiging slechts één persoon, i.c. de ondernemer, in het bedrijf (zie tabel 4). Dat er, inclusief de ondernemer, meer dan 5 personen in het bedrijf werkten, komt maar heel weinig voor². Wel zijn er nogal wat bedrijven, waar naast de ondernemer kort voor de bedrijfsbeëindiging nog enkele anderen in het bedrijf werkten.

¹ Zie voor meer informatie over ondernemers die op oudere leeftijd een bedrijf beginnen: D. Snel, en A. Bruins, Oudere versus jongere starters, EIM, december 2004.

² We herinneren er aan dat het onderzoek betrekking heeft op het kleinbedrijf, i.c. bedrijven met, kort voor de bedrijfsbeëindiging, tot 10 werkzame personen.

tabel 4 Aantal personen dat in het bedrijf werkte kort voor de bedrijfsbeëindiging en een jaar voor de bedrijfsbeëindiging (in %)

aantal personen	<i>kort voor de bedrijfsbeëindiging</i>			<i>een jaar voor de bedrijfsbeëindiging</i>		
	<i>ouder dan</i>		<i>totaal</i>	<i>ouder dan</i>		<i>totaal</i>
	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>55 jaar</i>		<i>t/m 55 jaar</i>	<i>55 jaar</i>	
1	80	73	78	76	64	73
2 t/m 5	17	27	20	19	35	23
6 t/m 9	3	0	2	4	0	3
10 of meer	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	1	1	1
totaal	100	100	100	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

In iets minder dan de helft van de bedrijven waar kort voor de bedrijfsbeëindiging alleen de ondernemer werkzaam was, werkte deze parttime in het bedrijf. Ruim de helft van de parttime ondernemers werkte minder dan gemiddeld 15 uur per week in het bedrijf (zie tabel 5). Parttime ondernemerschap was bij jongere ondernemers vaker aan de orde dan bij oudere ondernemers.

tabel 5 Aantal uren dat de enige werkzame persoon gemiddeld per week in het bedrijf werkzaam was kort voor de bedrijfsbeëindiging (in %)

<i>aantal uren</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>totaal</i>
minder dan 15	27	24	25
15 t/m 29	22	18	21
<i>parttime</i>	<i>48</i>	<i>42</i>	<i>46</i>
30 of meer	51	58	54
totaal	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

Een jaar voordat het bedrijf werd beëindigd, zag de situatie wat betreft de werkgelegenheid er bij de bedrijven van jongere ondernemers niet veel anders uit dan kort voor de bedrijfsbeëindiging (zie tabel 4). Anders ligt dat bij de bedrijven van oudere ondernemers, waar in een op de drie gevallen een jaar voor de bedrijfsbeëindiging nog twee, drie, vier of vijf personen werkten. In het jaar voordat het bedrijf werd beëindigd, is dat teruggelopen naar een op de vier bedrijven kort voor de bedrijfsbeëindiging. Onder oudere ondernemers komt het dus meer voor dat in het laatste jaar het bedrijf in omvang afneemt. Het lijkt er derhalve op dat oudere ondernemers vanwege de aanstaande bedrijfsbeëindiging het bedrijf afbouwen.

In vrijwel alle gevallen waar de ondernemer kort voor de bedrijfsbeëindiging als enige persoon werkzaam was in het bedrijf en deze fulltime werkte, werkte de

ondernemer een jaar voor de bedrijfsbeëindiging ook fulltime in het bedrijf¹. Bij de meeste parttime werkenden is er in dat jaar ook niet veel veranderd, maar we zien toch een lichte afbouw van de inzet van de ondernemer. 12% van de ondernemers die kort voor de bedrijfsbeëindiging minder dan gemiddeld 15 uur per week in het bedrijf werkten, werkte een jaar daarvoor meer uren in het bedrijf. Dat geldt ook voor 9% van de ondernemers die kort voor de bedrijfsbeëindiging gemiddeld 15 tot en met 29 uur per week in het bedrijf werkten. Daar staat tegenover dat 6% van die ondernemers toen juist minder dan gemiddeld 15 uur in het bedrijf werkte. Deze laatste groep ondernemers heeft dus het aantal uren in het jaar voor de bedrijfsbeëindiging opgevoerd.

2.5 Omzet

Een op de vijf bedrijven had in het laatst afgesloten boekjaar helemaal geen omzet (zie tabel 6). De hoogte van de omzet van de bedrijven die wel omzet hadden, was doorgaans beperkt: van alle bedrijven komt ruim de helft niet verder dan een omzet die beneden de 25.000 euro ligt. Als we de omzetcijfers vergelijken met die van een recent onderzoek onder zzp'ers, dan steken die van de beëindigde bedrijven daarbij schamel af. Dit wordt nog pregnanter wanneer we alleen de bedrijven die omzet maakten, vergelijken met de zzp'ers. Wel valt op dat de bedrijven van oudere ondernemers vaker hogere omzetten realiseerden dan de bedrijven van jongere ondernemers, maar ook de omzetten van deze bedrijven blijven ver achter bij die van zzp'ers.

tabel 6 Omzet in het laatst afgesloten boekjaar (in %)²

omzet (in euro's)	t/m 55 jaar	ouder dan 55 jaar	ter vergelijking:	
			totaal	zzp'ers in 2009
geen	20	21	21	--
minder dan 10.000	46	32	42	20
10.000 tot 25.000	13	17	14	19
25.000 tot 50.000	8	12	9	23
50.000 tot 100.000	4	6	5	20
100.000 tot 250.000	3	11	4	
250.000 tot 500.000	4	0	3	17*
500.000 euro of meer	2	1	2	1
totaal	100	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010 en Nardo de Vries, Klaas Bangma en Paul Vroonhof, Een kwestie van ondernemen; Zzp'ers in de crisis, EIM, februari 2010, p. 14. * Dit aandeel betreft de categorie 100.00 tot 500.000 euro.

Van de bedrijven die drie jaar voor het laatst afgesloten boekjaar ook al bestonden had bijna de helft toen een iets hogere of zelfs veel hogere omzet (zie tabel

¹ In het aantal uren dat fulltime ondernemers in het bedrijf werkten kan boven de ondergrens van gemiddeld 30 uur per week wel een verandering zijn opgetreden.

² 22% van de respondenten heeft geen informatie gegeven over de omzet in het laatst afgesloten boekjaar.

7). Een op de acht bedrijven verhoogde de omzet in de periode. Dat was vaker het geval bij bedrijven van jongere ondernemers dan van oudere ondernemers. Bij deze laatste groep zien we wat betreft de ontwikkeling van de omzet - net als bij de ontwikkeling van het aantal werkzame personen - dat het veelvuldig voorkomt dat ondernemers het bedrijf in de periode voor de bedrijfsbeëindiging lijken af te bouwen. Het aandeel van bedrijven waar de omzet drie jaar voor het laatst afgesloten boekjaar hoger was, ligt bij de bedrijven van oudere ondernemers elf procentpunten hoger dan bij de bedrijven van jongere ondernemers.

tabel 7 Omzetniveau drie jaar voor het laatst afgesloten boekjaar (in %)

<i>de omzet was toen ...</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>totaal</i>
veel hoger	15	27	19
iets hoger	28	27	28
ongeveer gelijk	42	39	41
lager	15	7	12
totaal	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

2.6 Winstgevendheid

Veel bedrijven waren in het jaar voor de bedrijfsbeëindiging verliesgevend (zie tabel 8). Een op de vier bedrijven maakte in het laatst afgesloten boekjaar winst en een op de drie bedrijven speelde quitte. Wat betreft de winstgevendheid is er geen verschil tussen bedrijven van oudere ondernemers en jongere ondernemers.

tabel 8 Winstgevendheid van het bedrijf in het laatst afgesloten boekjaar (in %)

<i>winstgevendheid</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>totaal</i>
winst	27	24	26
speelde quitte	32	37	33
verlies	41	39	41
totaal	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

Wanneer bedrijven geen verlies maakten, wil dat nog niet zeggen dat het goed draaiende bedrijven waren. Indien het bedrijf in het laatst afgesloten boekjaar winstgevend was of quitte speelde, waren volgens minder dan de helft van de desbetreffende ondernemers de activiteiten van het bedrijf economisch rendabel.

Wat betreft de winstgevendheid mag er dan wel geen verschil zijn tussen de bedrijven van oudere ondernemers en jongere ondernemers, wat betreft de omvang van de winst is er wel degelijk verschil. De bedrijven van oudere ondernemers maakten vaker meer winst (zie tabel 9). Overigens leden de verlieslijdende bedrijven van oudere ondernemers ook vaker grote verliezen. Bij beide groepen

bedrijven bleef het verlies evenwel in de helft van de gevallen beperkt tot minder dan 5.000 euro.

tabel 9 Omvang van de nettowinst resp. het verlies (in %)¹

omvang	nettowinst		verlies			
	t/m 55 jaar	ouder dan 55 jaar	totaal	t/m 55 jaar	ouder dan 55 jaar	totaal
minder dan 5.000 euro	47	31	44	52	58	54
5.000 tot 10.000 euro	21	11	19	25	18	23
10.000 tot 25.000 euro	18	31	21	10	12	10
25.000 tot 50.000 euro	11	16	12	8	3	7
50.000 euro of meer	3	11	4	5	9	6
totaal	100	100	100	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

2.7 Vermogen

Ruim de helft van de bedrijven had in het laatst afgesloten boekjaar geen eigen vermogen. Dat is bij de bedrijven van jongere ondernemers iets vaker het geval dan bij de bedrijven van oudere ondernemers (zie tabel 10). Het eigen vermogen was bij deze laatste groep bedrijven vaker 10.000 euro of meer, terwijl het eigen vermogen, indien positief, bij heel veel bedrijven van jongere ondernemers beneden de 10.000 euro bleef.

¹ 21% van de respondenten heeft geen informatie gegeven over de omvang van de nettowinst en 21% van de respondenten heeft geen informatie gegeven over de omvang van het verlies.

tabel 10 Omvang van het eigen vermogen in het laatst afgesloten boekjaar (in %)¹

<i>omvang</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>totaal</i>
negatief	2	2	2
nihil	98	51	57
minder dan 10.000 euro	29	16	26
10.000 tot 25.000 euro	5	13	7
25.000 tot 50.000 euro	3	11	5
50.000 euro of meer	2	7	3
totaal	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

¹ 25% van de respondenten heeft geen informatie gegeven over de omvang van het eigen vermogen.

3 Achtergronden van de bedrijfsbeëindiging

3.1 Redenen voor bedrijfsbeëindiging

Faillissement

Alvorens nader in te gaan op de diverse andere redenen die ondernemers ertoe hebben gebracht het bedrijf te beëindigen, melden we eerst hoeveel ondernemers werden geconfronteerd met de meest dwingende reden voor bedrijfsbeëindiging: het faillissement. Het onderzoek laat een aandeel van 8% bedrijfsbeëindigingen wegens faillissement zien. Faillissementen komen meer voor bij bedrijven van jongere ondernemers (9%) dan bij bedrijven van oudere ondernemers (3%). Bij het gevonden aandeel bedrijfsbeëindigingen als gevolg van faillissement plaatsen we als kanttekening dat enige onderschatting van het aandeel faillissementen voor de hand ligt, omdat juist deze groep minder goed telefonisch voor onderzoek bereikt kan worden.

Onderzoek naar de relatie tussen de conjunctuur en het aantal opheffingen van bedrijven sinds eind jaren tachtig heeft laten zien dat deze relatie tamelijk zwak is, maar wel is er een duidelijk conjunctuureffect terug te zien in het aantal faillissementen¹. Het aandeel van de faillissementen in het aantal opheffingen is hoger tijdens een conjunctuurdip. Er zijn geen cijfers beschikbaar met betrekking tot het aantal faillissementen naar grootteklasse van bedrijven, waardoor we niet de vraag kunnen beantwoorden of de gevonden 8% ook een weerspiegeling is van de conjunctuurdip sinds de tweede helft van 2008.

Andere redenen voor bedrijfsbeëindiging

Als bedrijven niet vanwege faillissement zijn beëindigd, wil dat niet zeggen dat zij er financieel heel veel beter voor stonden. Voor 2% van die bedrijven was de belangrijkste reden om het bedrijf te beëindigen dat het bedrijf in financiële moeilijkheden verkeerde, en voor nog eens 6% van die bedrijven was de belangrijkste reden dat het bedrijf in financiële moeilijkheden dreigde te komen (zie tabel 11).

¹ Zie: K.L. Bangma en D. Snel, *Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid; Periode 1987-2008*, EIM, maart 2009, p. 33.

tabel 11 Belangrijkste reden om het bedrijf te beëindigen indien niet vanwege faillissement (in%)

<i>belangrijkste reden</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>totaal</i>
het bedrijf had te weinig klanten of opdrachtgevers, of te weinig omzet	23	12	21
ziekte of privé-omstandigheden van de ondernemer	13	16	14
de leeftijd of pensionering van de ondernemer	0	41	11
de ondernemer ging (meer uren) in loondienst werken	14	4	11
de opbrengst van het bedrijf viel tegen	8	2	6
het bedrijf dreigde in financiële moeilijkheden te komen	6	6	6
de ondernemer is doorgegaan met een ander bedrijf	4	0	3
het bedrijf verkeerde in financiële moeilijkheden	3	1	2
anders	29	18	26
totaal	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

Ook in diverse andere redenen om het bedrijf te beëindigen kunnen elementen van – verwachte of actuele - financiële moeilijkheden aanwezig zijn, zoals bij de reden dat de opbrengst van het bedrijf tegenviel of bij de reden dat het bedrijf te weinig klanten of opdrachtgevers, of te weinig omzet had. Deze laatste reden wordt het vaakst genoemd als belangrijkste reden om het bedrijf te beëindigen en dan met name door jongere ondernemers. Oudere ondernemers noemen het meest de leeftijd of pensionering als belangrijkste reden om het bedrijf te beëindigen. Voor veel jongere ondernemers was de belangrijkste reden om het bedrijf te beëindigen het feit dat men (meer uren) in loondienst is gaan werken¹. Even vaak is de belangrijkste reden gelegen in ziekte of privé-omstandigheden van de jongere ondernemer, maar wat dit betreft is er maar weinig verschil tussen jongere en oudere ondernemers.

In de categorie 'anders' treffen we veel redenen aan die zijn samen te vatten met 'de ondernemer had er geen zin meer in'. Ook speelde veelvuldig dat het bedrijf niet te combineren was met andere activiteiten. Daarnaast vormden problemen met een zakelijke partner of het uitvallen van een zakelijke partner verschillende keren een reden om het bedrijf te beëindigen. Ten slotte is er een groep ondernemers die als belangrijkste reden 'de crisis' noemt.

Volgens de meeste ondernemers speelde maar er één reden - de hiervoor genoemde belangrijkste reden - om het bedrijf te beëindigen. Een op de vijf onder-

¹ In hoofdstuk 4 komen we uitgebreider terug op de wisselwerking tussen ondernemerschap en een baan in loondienst.

nemers (19%) noemt nog wel een of meer ander redenen. De meest genoemde extra reden is dat het bedrijf te weinig klanten of opdrachtgevers had. Jongere ondernemers noemen ook wel de tegenvallende omzet van het bedrijf, terwijl bij oudere ondernemers ziekte of privé-omstandigheden soms ook mee hebben gespeeld.

Indien voor de ondernemer meer dan één reden een rol speelde om het bedrijf te beëindigen, komt de combinatie van 'de leeftijd van de ondernemer, pensioenering van de ondernemer' als belangrijkste reden met 'ziekte of privé-omstandigheden van de ondernemer' als andere reden veel voor. Ook komt veel voor de combinatie 'ziekte of privé-omstandigheden van de ondernemer' als belangrijkste reden met 'het bedrijf had te weinig klanten of opdrachtgevers of te weinig omzet' als andere reden. Wat in dit laatste geval aan wat voorafging blijft een vraag.

3.2 Overdragen of verkopen overwogen

Van de ondernemers die het bedrijf hebben beëindigd, heeft 11% overwogen het bedrijf over te dragen of te verkopen in plaats van het bedrijf te beëindigen: 11% van de jongere ondernemers en 12% van de oudere ondernemers.

De bedrijven van ondernemers die hebben overwogen het bedrijf over te dragen of te verkopen, waren vaker ouder en grootschaliger dan de bedrijven van ondernemers die dit niet in overweging hebben genomen (zie overzicht 1).

overzicht 1 Onderscheidende kenmerken van bedrijven van ondernemers die over
dacht of verkoop hebben overwogen

rechtsvorm (vergelijk met tabel 2)

Het bedrijf is minder vaak een eenmanszaak (61%).

Het bedrijf is vaker een BV (21%).

leeftijd van het bedrijf (vergelijk met tabel 3)

Het bedrijf is vaker ouder: 27% heeft 6 t/m 10 jaar bestaan, 14% 11 t/m 20 jaar en 13% 21 jaar of langer.

werkgelegenheid (vergelijk met tabel 4)

Kort voor de bedrijfsbeëindiging werkte er minder vaak slechts één persoon in het bedrijf: 46%.

Er werkten vaker 6 t/m 9 personen: 13%.

omzet (vergelijk met tabel 6)

Minder bedrijven hadden in het laatst afgesloten boekjaar geen omzet (14%) of een omzet van minder dan 10.000 euro (21%).

Meer bedrijven hadden een omzet van 100.000 euro of meer: 38%.

Bij meer bedrijven was de omzet drie jaar voor het laatst afgesloten boekjaar veel hoger: 26%.

winstgevendheid (vergelijk met tabel 8)

Meer bedrijven maakten in het laatst afgesloten boekjaar winst: 32%.

Bron: EIM, enquête 2010.

Oudere ondernemers zijn duidelijk langer voor het moment dat uiteindelijk het bedrijf toch is beëindigd, serieus begonnen met na te denken over overdracht of verkoop van het bedrijf dan jongere ondernemers. Van jongere ondernemers is 81% korter dan een jaar voordat men het bedrijf beëindigde, serieus begonnen na te denken over overdracht of verkoop van het bedrijf. 10% begon er een of twee jaar voor de bedrijfsbeëindiging over na te denken. Onder oudere ondernemers begon dat denkwerk in de helft van de gevallen (50%) korter dan een jaar voordat men het bedrijf beëindigde en bij 43% een of twee jaar voor de bedrijfsbeëindiging.

Ondernemers die hebben overwogen om het bedrijf over te dragen of te verkopen, hebben daarbij in 41% van de gevallen hulp gehad van een professional. Vooral jongere ondernemers maakten gebruik van een professional (48%). Met 29% deden oudere ondernemers dat veel minder. Die hulp kwam meestal van een boekhouder of een accountant. Dit sluit aan op het algemene beeld dat de boekhouder of de accountant de belangrijkste adviseur is van MKB-ondernemers. Als tweede wordt de Kamer van Koophandel genoemd, de instantie die altijd hoog scoort in het informatiezoekgedrag van MKB-ondernemers. Enkele ondernemers kregen hulp van een notaris, bank of makelaar.

Kijkend naar de redenen waarom ondernemers die wel hebben overwogen om het bedrijf over te dragen of te verkopen, maar uiteindelijk het bedrijf niet hebben overgedragen of verkocht maar beëindigd, kunnen we die grotendeels samenvatten tot:

- er was (uiteindelijk) niemand die het bedrijf wilde voortzetten;
- het bedrijf zou niet interessant zijn voor anderen (weinig omzet, het bedrijf stelde niet veel (meer) voor).

3.3 Overdragen of verkopen niet in overweging genomen

De meeste ondernemers die het bedrijf hebben beëindigd, hebben dus niet in overweging genomen het bedrijf te verkopen of over te dragen. De meest genoemde redenen daarvoor zijn dat de activiteiten van het bedrijf persoonsafhankelijk waren of dat voor iemand anders de bedrijfsactiviteiten niet rendabel waren (zie tabel 12). Daarnaast wordt veel genoemd dat verkoop van het bedrijf niets, of weinig, zou hebben opgeleverd of dat het bedrijf weinig, of geen, klanten of opdrachtgevers had. Dat er geen kandidaat was om het bedrijf over te nemen of te kopen, wordt in het bijzonder door oudere ondernemers genoemd.

tabel 12 Veelgenoemde redenen om niet in overweging te nemen het bedrijf over te dragen of te verkopen (in %; meer dan een antwoord mogelijk)

<i>reden</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>55 jaar of ouder</i>	<i>totaal</i>
de activiteiten waren persoonsafhankelijk	30	30	30
voor iemand anders waren de bedrijfsactiviteiten niet rendabel	21	22	21
verkoop van het bedrijf zou niets, of weinig, hebben opgeleverd	16	16	16
het bedrijf had weinig, of geen, klanten of opdrachtgevers	16	11	15
er was geen kandidaat voor overname of kopen van het bedrijf	6	15	8
het bedrijf was een hobby naast andere activiteiten	8	4	7

Bron: EIM, enquête 2010.

Behalve de in de tabel opgenomen veelgenoemde redenen is er nog een veelheid van andere redenen om niet in overweging te nemen het bedrijf over te dragen of te verkopen. De volgende redenen zijn meerdere keren genoemd:

- de activiteiten zijn gedeeltelijk door een ander voortgezet, of de klanten zijn gedeeltelijk overgenomen door iemand anders;
- de ondernemer was gedwongen te stoppen vanwege privé-omstandigheden, of om een zakelijke reden;
- de ondernemer zag op tegen de rompslomp van overdragen of verkopen;
- de ondernemer wilde van het bedrijf af, er een punt achter zetten;
- het bedrijf werd aan huis uitgeoefend;
- men wil zelf ooit weer verder met het bedrijf;
- een bedrijf van een zzp'er/freelancer kun je niet verkopen of overdragen.

4 De ondernemer na de bedrijfsbeëindiging

4.1 Nog ondernemer

Als een ondernemer een bedrijf heeft beëindigd, wil dat niet in alle gevallen zeggen dat de ondernemer zelf is gestopt als ondernemer. Van alle ondernemers is 18% momenteel nog steeds als ondernemer in een of meer andere bedrijven actief. Oudere ondernemers zijn minder vaak nog als ondernemer actief dan jongere ondernemers: respectievelijk 10% en 21%. Van de ondernemers die nog steeds als ondernemer actief zijn, had 60% het andere bedrijf of de andere bedrijven al. 38% is er mee gestart na de bedrijfsbeëindiging.

We hebben het hier over voortgezet of hernieuwd ondernemerschap enkele maanden tot ruim een jaar na het beëindigen van het bedrijf. Het is niet uitgesloten dat ondernemers die dat op dat moment nog niet deden, later alsnog weer de stap naar ondernemerschap zullen zetten. Onderzoek onder ondernemers die binnen vijf jaar nadat zij een bedrijf waren gestart weer zijn gestopt, heeft aan het licht gebracht dat 49% de intentie had nogmaals te willen starten. 28% van deze stoppers had die intentie niet. De overige 22% twijfelde over het wel of niet herstarten¹.

4.2 Eigen inkomsten

De meerderheid van de ondernemers (82%) heeft momenteel zelf een eigen inkomstenbron. Onder de belangrijkste inkomstenbronnen vinden we het andere bedrijf of de andere bedrijven, waarin de ondernemer momenteel actief is, weer terug. Belangrijker is evenwel loondienst en dat vooral bij jongere ondernemers, en AOW en pensioen bij oudere ondernemers (zie tabel 13) In beide groepen bestaat de belangrijkste inkomstenbron van ruim een op de acht ondernemers uit een uitkering (bijv. bijstand, WW, WAO, WIA, Wajong).

¹ Zie: Joris Meijaard, Lex van Eck van der Sluijs en Erik Stam, Stoppen binnen vijf jaar, EIM, november 2007. In deze publicatie wordt ook een profiel geschetst van de stopper met een intentie tot herstart versus de stopper zonder intentie tot herstart (p. 22-24).

tabel 13 Belangrijkste inkomstenbron van ondernemers met eigen inkomsten (in %)

<i>belangrijkste inkomstenbron</i>	<i>t/m 55 jaar</i>	<i>ouder dan 55 jaar</i>	<i>totaal</i>
loondienst	63	11	52
AOW, pensioen	0	52	12
opbrengst van vermogen	1	7	2
opbrengst van een of meer andere bedrijven	18	10	16
uitkering	15	14	14
anders	3	6	4
totaal	100	100	100

Bron: EIM, enquête 2010.

Zo zien we bij ondernemers die een bedrijf hebben beëindigd, en dan vooral bij de jongeren onder hen, net als bij ondernemers die een bedrijf zijn gestart, een duidelijke wisselwerking tussen ondernemerschap en een baan in loondienst, waartussen geen grote drempels lijken te bestaan. Uit onderzoek onder ondernemers die in 2008 een bedrijf zijn gestart blijkt namelijk dat ruim driekwart van de ondernemers (79%), voordat men het bedrijf startte, in loondienst werkte. Onder ondernemers die in 2003 zijn gestart lag dit aandeel op 70%. Bijna een op de vier van die starters (23%, resp. 22%) houdt een jaar na de start de baan in loondienst naast het bedrijf nog steeds aan¹.

4.3 Bijdrage van anderen in het levensonderhoud

Behalve eigen inkomsten, kunnen ook anderen (mede) voorzien in het levensonderhoud van de ondernemer en/of het gezin. Bij bijna de helft van de ondernemers (45%) is dat ook daadwerkelijk het geval. Met 51% komt dit veel meer voor bij jongere ondernemers dan bij oudere ondernemers (28%).

Ook dit beeld van anderen die bijdragen in het levensonderhoud kennen we vanuit onderzoek onder startende ondernemers². Ook onder zzp'ers is het geen onbekend verschijnsel dat er sprake is van een levenspartner die inkomsten inbrengt. Inkomsten via de levenspartner en inkomsten uit een dienstbetrekking vormen daarnaast voor veel zzp'ers de financiële achtervang om te kunnen voorzien in de levensbehoeften indien het inkomen uit de onderneming geheel of gedeeltelijk weg zou vallen³.

¹ Zie: A. Bruins, Van baan naar eigen baas, EIM, juli 2009. Meer informatie over het belang van de opbrengst van het bedrijf voor ondernemers die enkele jaren een bedrijf hebben, is te vinden in: A. Bruins, Leven van het bedrijf, EIM, april 2006.

² Zie: A. Bruins, Van baan naar eigen baas, EIM, juli 2009.

³ Zie: Nardo de Vries, Klaas Bangma en Paul Vroonhof, Een kwestie van ondernemen; Zzp'ers in de crisis, EIM, februari 2010, p. 23-25.

5 Economisch verlies door bedrijfsbeëindiging

5.1 Overzicht economisch verlies

Op basis van de enquêteresultaten is het directe economisch verlies van bedrijfsbeëindigingen voor de Nederlandse economie ingeschat. We schatten hierbij de 'eerste orde effecten', dat zijn de economische effecten, toegespitst op het verlies, die op korte termijn optreden.

Belangrijk is dat beëindiging van bedrijven gezien moet worden in een geheel proces van oprichting en beëindiging van bedrijven, en van groei en krimp van bestaande bedrijven. Wat uiteindelijk telt, is het saldo van economische winst en verlies dat samenhangt met bedrijvendynamiek. Hierbij kan bedrijvendynamiek niet los gezien worden van de arbeidsmarktdynamiek. Veel ondernemers die een bedrijf starten, hebben veelal ruime ervaring als werknemer opgedaan. Omgekeerd zijn er veel ondernemers die na beëindiging van hun bedrijf, verder gaan als werknemer. Zo blijkt uit de enquête (zie tabel 13), dat van de ondernemers die hun bedrijf in 2009 beëindigd hebben, er bijna tweederde al als werknemer aan de slag is gegaan in de loop van datzelfde jaar.

Hoewel het directe economisch verlies van beëindiging van kleine bedrijven relatief groot kan zijn, kan er binnen enkele maanden al weer economisch winst zijn geboekt in de vorm van de oprichting van een nieuw bedrijf of het verwerven van een nieuwe baan. In tabel 14 staan alleen de 'eerste orde effecten', oftewel het economisch verlies op de korte termijn van de beëindiging van kleine bedrijven.

De enquêteresultaten hebben betrekking op 2009. Onder de veronderstelling dat de enquêteresultaten ook van toepassing zijn voor de jaren daarvoor, is ook een aantal voorgaande jaren ingeschat. Het ingeschatte economisch verlies heeft alleen betrekking op bedrijven uit het Nederlandse kleinbedrijf. Dit betreft bedrijven tot 10 werkzame personen. Er zijn jaarlijks gemiddeld vier à vijf duizend bedrijven met 10 of meer werkzame personen die stoppen met de activiteiten.

Uit tabel 14 valt op te maken dat het aantal bedrijfbeëindigingen in de periode 2005-2008 geleidelijk is toegenomen. Dit hangt samen met een sterke stijging van het aantal starters in de voorgaande jaren. Bekend is dat circa de helft van de starters het na vijf jaar heeft opgegeven. Een stijging van het aantal starters heeft daardoor vanzelf op termijn een stijging van het aantal bedrijfsbeëindigingen tot gevolg. De sterke stijging van het aantal bedrijfsbeëindigingen in 2009 hangt nauw samen met de economische crisis in dat jaar.

Het werkgelegenheidseffect van beëindiging van bedrijven is relatief fors. Bij de beëindiging van bedrijven zijn in 2009 ruim 76 duizend personen betrokken. Dit aantal personen komt overeen met ruim 4% van het totale aantal personen die in het Nederlandse kleinbedrijf werkzaam zijn.

tabel 14 Economisch verlies door bedrijfsbeëindigingen in het kleinbedrijf, 2005-2009

	2005	2006	2007	2008	2009
<i>aantal opheffingen</i>	42.752	42.248	45.314	46.016	56.079
<i>werkgelegenheidsverlies (aantal)</i>					
tot en met 55 jaar	44.643	44.117	47.319	48.052	58.560
ouder dan 55 jaar	13.585	13.425	14.399	14.622	17.820
totaal	58.228	57.542	61.718	62.674	76.380
<i>omzetverlies (mln. euro)</i>					
tot en met 55 jaar	796	800	874	904	1.137
ouder dan 55 jaar	314	316	345	356	442
totaal	1.110	1.116	1.219	1.260	1.579
<i>gederfde winst (mln. euro)</i>					
tot en met 55 jaar	76	77	79	81	82
ouder dan 55 jaar	21	22	22	23	23
totaal	97	99	101	104	105
<i>kapitaalverlies (mln. euro)</i>					
tot en met 55 jaar	191	195	199	203	207
ouder dan 55 jaar	159	162	165	168	172
totaal	350	357	364	371	379

Bron: EIM op basis van enquête 2010 en database bedrijvendynamiek.

In omzettermen is het economisch verlies relatief beperkt te noemen. In 2009 gaat het om circa 1,6 miljard euro omzetverlies. Dit komt overeen met iets minder dan 1% van de totale omzet in het Nederlandse kleinbedrijf. Het relatief geringe omzetverlies wordt veroorzaakt doordat veel van de bedrijven die ermee stoppen, een gering economisch belang hebben.

Tabel 14 laat tevens zien dat het economisch verlies in de vorm van gederfde winst of verlies aan kapitaal relatief beperkt is. In 2009 ging het om een kapitaalverlies van 379 miljoen euro.

Belangrijke verschillen zijn er tussen bedrijven van ondernemers in de leeftijdsgroep jonger dan 55 jaar en ouder dan 55 jaar. Het economisch verlies in termen van omzet of kapitaal is door bedrijfsbeëindiging van ouderen aanzienlijk hoger. Jongeren stoppen veelal met hun bedrijf door gebrek aan economisch perspectief. Ouderen stoppen veel vaker met hun bedrijf uit leeftijdsoverwegingen, terwijl het bedrijf nog goede economische vooruitzichten had.

5.2 Economisch verlies naar grootteklasse

Het economisch verlies is voor de bedrijven met meer dan één werkzaam persoon relatief groter, zoals uit tabel 15 blijkt.

tabel 15 Economisch verlies naar grootteklasse (werkzame personen), 2009

	1	2 t/m 9
werkgelegenheidsverlies (aantal)	42.060	39.991
omzetverlies (mln. euro)	778	802
gederfde winst (mln. euro)	52	13
kapitaalverlies (mln. euro)	182	197

Bron: EIM, op basis van enquête 2010 en database bedrijvendynamiek.

5.3 Economisch verlies naar sector

Uit tabel 16 blijkt dat het economisch verlies geconcentreerd is bij de sectoren handel en zakelijke dienstverlening.

tabel 16 Economisch verlies naar sector, 2009

sector	werkgelegenheid (aantal)	omzet (mln. euro)	winst (mln. euro)	kapitaal (mln. euro)
industrie	4.172	99	6	21
bouw	12.375	269	17	61
handel	22.918	557	32	114
horeca	3.705	73	5	18
transport en communicatie	2.823	56	4	14
financiële instellingen	1.543	35	2	8
zakelijke dienstverlening	20.723	364	29	103
overige dienstverlening	8.120	126	11	40
totaal	76.380	1.580	105	379

Bron: EIM, op basis van enquête 2010 en database bedrijvendynamiek.

5.4 Economisch verlies bij bedrijven die overdracht of verkoop hebben overwogen

Uit tabel 17 blijkt dat bedrijven die overdracht of verkoop overwogen hebben, gemiddeld beduidend groter waren dan bedrijven die dit niet overwogen hebben. Het directe economisch verlies is daarmee ook fors groter dan bij bedrijven die een overdracht of verkoop niet overwogen hebben. Het zijn gemiddeld de meer succesvolle ondernemers die overdracht of verkoop overwogen. Het komt echter veelal niet tot overdracht of verkoop van de onderneming, omdat de economische activiteiten voor anderen onvoldoende rendabel zijn of persoonsafhankelijk zijn. Van de ondernemers die overdracht of verkoop overwogen hebben, noemt acht procent dat dit afgeketst is om redenen van het niet kunnen vinden van een

overnemer of koper. Indien dit percentage vertaald wordt naar macro-economische getallen, gaat dit om ongeveer 500 ondernemers ofwel 1 op de 100 bedrijfsbeëindigingen. Het werkgelegenheidsverlies hierbij is ruim 1.000 personen.

tabel 17 Economisch verlies naar bedrijven die overdracht of verkoop wel en niet hebben overwogen, 2009

	<i>niet overwogen</i>	<i>wel overwogen</i>
aantal opheffingen	49.910	6.169
<i>w.v. geen overnemer of koper gevonden</i>		493
werkgelegenheidsverlies (aantal)	63.395	12.985
<i>w.v. geen overnemer of koper gevonden</i>		1.050
omzetverlies (mln. euro)	1.200	379
<i>w.v. geen overnemer of koper gevonden</i>		35
gederfde winst (mln. euro)	82	23
<i>w.v. geen overnemer of koper gevonden</i>		2
kapitaalverlies (mln. euro)	288	91
<i>w.v. geen overnemer of koper gevonden</i>		7

Bron: EIM, op basis van enquête 2010 en database bedrijvendynamiek.

6 Conclusies

Met het onderzoek is in beeld gebracht hoe groot het directe economisch verlies is dat optreedt als gevolg van het beëindigen van bedrijven aan de onderkant van de markt, dat wil zeggen in het kleinbedrijf (bedrijven met, kort voor de bedrijfsbeëindiging, tot 10 werkzame personen). Het onderzoek geeft een cijfermatig beeld van beëindigde bedrijven wat betreft omzet, winst en werkgelegenheid. Naast dit cijfermatige beeld geeft het onderzoek inzicht in kenmerken van beëindigde bedrijven en in achtergronden van het beëindigen van bedrijven met speciale aandacht voor het beëindigen van bedrijven door oudere ondernemers (ouder dan 55 jaar).

Economisch verlies

In de periode 2005-2008 is het aantal bedrijfsbeëindigingen in het kleinbedrijf geleidelijk toegenomen en in 2009 is er sprake van een sterke stijging tot 56 duizend bedrijfsbeëindigingen.

Het werkgelegenheidseffect van beëindiging van bedrijven is relatief fors. Bij de beëindiging van bedrijven zijn in 2009 ruim 76 duizend personen betrokken. Dit aantal komt overeen met ruim 4% van het totaal aantal personen dat in het Nederlandse kleinbedrijf werkzaam is.

In omzettermen is het economisch verlies relatief beperkt te noemen. In 2009 ging het om circa 1,6 miljard euro omzetverlies. Dit komt overeen met circa 1% van de omzet in het Nederlandse kleinbedrijf.

Ook het economisch verlies in de vorm van gederfde winst of verlies aan kapitaal is relatief beperkt. In 2009 ging het om een kapitaalverlies van 379 miljoen euro.

Het economisch verlies in termen van omzet of kapitaal als gevolg van bedrijfsbeëindiging door oudere ondernemers is relatief groter dan het verlies als gevolg van bedrijfsbeëindiging door jongere ondernemers.

Het economisch verlies als gevolg van bedrijfsbeëindiging is geconcentreerd bij de handel en de zakelijke dienstverlening en is voor de bedrijven met meer dan één werkzame persoon relatief groter dan voor de bedrijven met slechts één werkzame persoon.

Kenmerken van beëindigde bedrijven

Tweederde van de beëindigde bedrijven heeft maar maximaal vijf jaar bestaan, bijna de helft zelfs niet langer dan twee jaar.

Weliswaar komt het bij bedrijven van oudere ondernemers relatief vaak voor dat het bedrijf in de periode voor de bedrijfsbeëindiging in termen van werkgelegenheid en omzet wordt afgebouwd, maar op het moment van daadwerkelijke bedrijfsbeëindiging zijn deze bedrijven in doorsnee toch nog groter dan de bedrijven van jongere ondernemers.

Niettegenstaande de voorgaande conclusie, gaat het bij bedrijfsbeëindiging overwegend om kleine bedrijven. In de meeste gevallen (83%) was de onderne-

mer die het bedrijf heeft beëindigd ook de enige ondernemer in het bedrijf. In driekwart van de bedrijven (78%) werkte kort voor de bedrijfsbeëindiging slechts één persoon, i.c. de ondernemer, en in iets minder dan de helft van de bedrijven waar kort voor de bedrijfsbeëindiging alleen de ondernemer werkzaam was, werkte deze parttime in het bedrijf.

Een op de vijf bedrijven (21%) had in het laatst afgesloten boekjaar geen omzet. Bij de helft van de bedrijven die wel omzet hadden, lag de omzet beneden de 25.000 euro.

Veel bedrijven (41%) waren in het jaar voor de bedrijfsbeëindiging verliesgevend; slechts een op de vier bedrijven (26%) maakte winst.

Ruim de helft van de bedrijven (58%) had in het laatst afgesloten boekjaar geen eigen vermogen.

Redenen voor bedrijfsbeëindiging

8% van de bedrijven is beëindigd vanwege faillissement. Evenveel bedrijven zijn beëindigd omdat het bedrijf in financiële moeilijkheden verkeerde of dreigde te komen. Ook in diverse andere redenen om het bedrijf te beëindigen kunnen elementen van - verwachte of actuele - financiële moeilijkheden aanwezig zijn, zoals bij de meest genoemde reden om het bedrijf te beëindigen, te weten dat het bedrijf te weinig klanten of opdrachtgevers, of te weinig omzet had. Hetzelfde geldt voor de andere veelgenoemde reden om het bedrijf te beëindigen, te weten dat de opbrengst van het bedrijf tegenviel.

Oudere ondernemers noemen het meest de leeftijd of pensionering als belangrijkste reden om het bedrijf te beëindigen. Voor veel jongere ondernemers was een belangrijke reden om het bedrijf te beëindigen het feit dat men (meer uren) in loondienst is gaan werken.

Overdragen of verkopen wel of niet overwogen

Van de ondernemers die het bedrijf hebben beëindigd, heeft 11% overwogen het bedrijf over te dragen of te verkopen in plaats van het bedrijf te beëindigen. De bedrijven van ondernemers die hebben overwogen het bedrijf over te dragen of te verkopen, waren vaker ouder en grootschaliger dan de bedrijven van ondernemers die dit niet in overweging hebben genomen.

Een relatief groot deel van het economisch verlies als gevolg van bedrijfsbeëindiging komt dan ook voor rekening van de ondernemers die overdracht of verkoop wel hebben overwogen. Bij de beëindiging van deze bedrijven waren bijna 13 duizend personen betrokken.

De meeste ondernemers die het bedrijf hebben beëindigd, hebben niet in overweging genomen het bedrijf te verkopen of over te dragen. De meest genoemde redenen daarvoor zijn dat de activiteiten van het bedrijf persoonsafhankelijk waren of dat voor iemand anders de bedrijfsactiviteiten niet rendabel waren. Dat er geen kandidaat was om het bedrijf over te nemen of te kopen, wordt met name door oudere ondernemers als reden genoemd.

Geconcludeerd kan worden dat van het totaal aantal bedrijfsbeëindigingen, er voor 1 op de 100 geen overnemer of koper gevonden kon worden terwijl de on-

ondernemer wel heeft overwogen het bedrijf over te dragen of te verkopen. Het werkgelegenheidsverlies hierbij is ruim 1.000 personen.

De ondernemer na de bedrijfsbeëindiging

Van de ondernemers die een bedrijf hebben beëindigd, is 18% momenteel zelf nog steeds als ondernemer actief in een of meer andere bedrijven. Dat geldt in het bijzonder voor jongere ondernemers die een bedrijf hebben beëindigd.

De meerderheid van de ondernemers die een bedrijf hebben beëindigd (82%), heeft momenteel zelf een eigen inkomstenbron. Bij jongere ondernemers is dat vaak inkomen uit loondienst (64%), bij oudere ondernemers AOW en pensioen (51%).

Bij bijna de helft van de ondernemers (45%) voorziet iemand anders (mede) in het levensonderhoud van de ondernemer en/of het gezin.

